

**IPΩ 651 (= 101 = 601) Ιστορία του ρωμαϊκού κράτους
(Η Ρώμη και η αυτοκρατορία της)**

Μαρία Καντηρέα

Εγχειρίδια

M. Rostovtzeff, *Ρωμαϊκή Ιστορία*, Αθήνα 1984

ή / και

K. Μπουραζέλης, *Οι τρόφιμοι της λύκαινας*, Αθήνα 2018

Οι πιο κάτω σημειώσεις αποτελούν κατευθυντήριες γραμμές και οδηγίες που υποβοηθούν την ανάγνωση των εγχειριδίων ρωμαϊκής ιστορίας.

Διευκρίνιση: **με έντονα γράμματα οι θεματικές ενότητες**, με όρθια τα επιμέρους κεφάλαια της ύλης του μαθήματος, με πλάγια ο τρόπος προσέγγισης και μελέτης τους.

Σύνδεσμος για χάρτες (ενδεικτική μόνο ιστοσελίδα)

<https://www.vox.com/world/2018/6/19/17469176/roman-empire-maps-history-explained>

Πηγές της ρωμαϊκής ιστορίας

Να μελετηθεί ο κάθε συγγραφέας με κριτήριο την εποχή που έζησε και τη χρονική απόσταση από τα γεγονότα που αφηγείται (π.χ. εάν είναι σύγχρονος ή μεταγενέστερος των όσων εξιστορεί) και, υπό αυτή την οπτική γωνία, την αντίληψη του ιστορικού γίνεσθαι, π.χ. γιατί οι ιστορικοί του 1^{ου} αι. π.Χ. επιλέγουν να καταγράψουν την ιστορία της Ρώμης από την ίδρυσή της ή γιατί οι ιστορικοί της αυτοκρατορικής περιόδου ενσωματώνουν στη ρωμαϊκή ιστορία τις ιστορίες άλλων λαών της αυτοκρατορίας ακόμα και πριν από την ένταξή τους στο κράτος της Ρώμης;

Ελληνική ιστοριογραφία (κυρίως): Πολύβιος, Διονύσιος Ἄλικαρνασσεύς, Διόδωρος Σικελιώτης, Φλάβιος Ίώσηπος, Ἀππιανός, Κάσσιος Δίων, Ἡρωδιανός, Εὐσέβιος κ.ά.

Λατινική ιστοριογραφία (κυρίως): Sallustius, Titus Livius, Velleius Paternulus, Cornelius Tacitus, Historia Augusta κ.ά.

Βιογραφία: Πλούταρχος, Suetonius.

Γεωγραφία: Στράβων, Παυσανίας.

Επίσης αλληλογραφία: M. Tullius Cicero, Plinius Minor κ.ά.

Επιγραφές (π.χ. Res gestae divi Augusti) και Πάπυροι (π.χ. Constitutio antoniniana) κ.ά.

Νομίσματα και αρχαιολογικά δεδομένα, όπως μνημεία, γλυπτά κ.ά.

Περίοδοι της ρωμαϊκής ιστορίας (που καλύπτει χρονολογικά το μάθημα)

Βασιλεία 753 - 508 π.Χ.

Res publica 508 - 27 π.Χ.

Ηγεμονία 27 π.Χ. - 330 μ.Χ.

Βασιλεία 753 – 508 π.Χ.

753 π.Χ. Έτος ίδρυσης της Ρώμης. *Να μελετηθεί ο ιδρυτικός μύθος στα ιστορικά του συμφοραζόμενα.*

Η παράδοση για τη ρωμαϊκή βασιλεία. Οι «7 βασιλείς» της Ρώμης και το έργο που τους αποδίδεται.

Κριτική προσέγγιση των γραπτών πηγών.

Η παρακαταθήκη των Ετρούσκων στην πολιτική ζωή, την κοινωνία, τη θρησκεία, την αρχιτεκτονική κ.ά. *Για την κάθε κατηγορία, να μελετηθούν 1-2 αντιπροσωπευτικά παραδείγματα.*

Πτώση της «ετρούσκικης» δυναστείας, 508 π.Χ.

Res publica (libera) 508 – 27 π.Χ.

Πολιτικά αξιώματα και εξουσίες

Αξιωματούχοι cum imperium: 2 consules (ὑπάτοι), praetores, quaestores κ.ά. Επίσης 2 censores (τιμητές) και dictator. *Να μελετηθούν οι συνθήκες της δημιουργίας των αξιωμάτων και οι αρμοδιότητες των αξιωματούχων.*

Senatus. *Να μελετηθεί διαχρονικά ο ρόλος της συγκλήτου στον πολιτικό βίο.*

Populus. *Ποιές οι υποχρεώσεις και ποιά τα δικαιώματα του ρωμαϊκού λαού;*

Αρχή ετήσια, dictatura (διάρκειας 6 μηνών), una persona - unus magistratus, concilium. *Να μελετηθούν οι πιο πάνω θεσμοί και τρόποι με τους οποίους η αριστοκρατία της αρχαίας Ρώμης προστάτευε το πολιτικό σύστημα και έθετε περιορισμούς τόσο στην ανάδειξη μεμονωμένων προσωπικοτήτων όσο και στη συσσώρευση των εξουσιών από ένα άτομο. Να κάνετε τη σύγκριση με ό,τι τελικά συνέβη κατά τον 1^ο αι. π.Χ. ώστε να αποτιμήσετε την αποτελεσματικότητα των μέτρων.*

Κοινωνία

«Λαϊκές» διεκδικήσεις και παραχωρήσεις της αριστοκρατίας από τις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. με έμφαση στους *tribuni plebis*, την *provocatio ad populum* και την κοινωνική άνοδο μελών των πληβείων (πβλ. *homo novus*) με αποτέλεσμα τη σταδιακή δημιουργία μιας μεικτής *nobilitas*.

Cives Romani optimo iure: conubium, commercium, ius suffragii, provocatio ad populum. Να κατανοήσετε τη σημασία αυτών των δικαιωμάτων.

Συνελεύσεις του ρωμαϊκού λαού. *Να μελετηθεί το «τιμοκρατικό σύστημα» οργάνωσης των πολιτών σε 5 τάξεις (5 classes + patricii + proletarii). Να αποτιμηθούν οι περιορισμοί του εκλογικού συστήματος ιδιαίτερα στα 193 comitia centuriata (λοχίτις έκκλησία).*

Πατρίκιοι και πληβείοι – patroni και clientes. *Να γίνουν κατανοητές οι αμφίδρομες σχέσεις και αλληλοεξαρτήσεις στο δημόσιο βίο και στην ιδιωτική ζωή.*

Η απαρχή της αυτοκρατορίας – Επέκταση της Ρώμης στην Ιταλία (5^{ος} - μέσα 3^{ου} αι. π.Χ.)

396 π.Χ.: Ουήιοι (Veii) – 340-338 π.Χ.: Λάτιο – 326-290 π.Χ.: Σαμνιτικοί πόλεμοι – 280-275 π.Χ.: Εκστρατεία του Πύρρου στη νότια Ιταλία και στη Σικελία. *Να μελετηθεί συνοπτικά και στη βάση των επιλεγμένων γεγονότων η μέθοδος πολιτικού ελέγχου Ιταλικών λαών από τους Ρωμαίους (συνθήκες και συμμαχίες) και η κατάσταση που διαμορφώθηκε μετά την αποχώρηση του βασιλιά της Ηπείρου. Να δοθεί έμφαση στο πνεύμα του περιεχομένου των ρωμαιο-ιταλικών συνθηκών (πβλ. foedus) και στις υποχρεώσεις των ηττημένων λαών και πλέον συμμάχων (socii) της Ρώμης. Με απλά λόγια, πώς η Ρώμη εκμεταλλεύτηκε τις στρατιωτικές της νίκες;*

Επέκταση στη δυτική Μεσόγειο – Ρώμη και Καρχηδόνα (264-146 π.Χ.)

Α΄ Καρχηδονιακός πόλεμος 264-241 π.Χ. *Να μελετηθεί η έναρξη της εδαφικής επέκτασης με την ίδρυση των πρώτων επαρχιών (provinciae) Σικελίας, Σαρδηνίας και Κορσικής (227 π.Χ.). Να γίνει κατανοητή η σημασία του όρου provincia.*

Β΄ Καρχηδονιακός πόλεμος 218-201 π.Χ. – Ο Αννίβας προ των πυλών της Ρώμης. *Να συνεξετασθεί με τον Α΄ Μακεδονικό πόλεμο. Να παρακολουθήσετε τη συνέχιση της εδαφικής επέκτασης της Ρώμης στη δυτική Μεσόγειο με την ίδρυση δύο ισπανικών επαρχιών.*

Γ΄ Καρχηδονιακός πόλεμος 149-146 π.Χ. – Καταστροφή της Καρχηδόνας. *Να αποτιμηθεί ο ρόλος του Κάτωνος Πρεσβυτέρου σε σχέση με ενδεχόμενα οικονομικά συμφέροντα μελών της άρχουσας τάξης της Ρώμης.*

Να μελετηθεί συνολικά η αυτοκρατορία της Ρώμης στη δυτική Μεσόγειο στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ.

Η στροφή της Ρώμης στην Ανατολή (τέλη 3^{ου} αι. π.Χ.)

Α΄ και Β΄ Ιλλυρικοί πόλεμοι, 229-228 π.Χ. και 219 π.Χ. *Αίτια και αφορμές.*

Α΄ Μακεδονικός πόλεμος (215-205 π.Χ.). *Να μελετηθεί ο ρόλος των Αιτωλών, η συμμαχία του Φιλίππου Ε΄ με τον Αννίβα και ο χαρακτήρας του πολέμου (ποιοί πολέμησαν τελικά;).*

Β΄ Μακεδονικός πόλεμος (200-197 π.Χ.). *Να μελετηθεί η μυστική συμφωνία του Φιλίππου Ε΄ με τον Αντίοχο Γ΄ για την Αίγυπτο (Πτολεμαίος Ε΄) και οι λόγοι επέμβασης της Ρώμης (γιατί τελικά αποφάσισε να σώσει ένα σχετικά μακρινό από αυτή ελληνιστικό βασίλειο που κινδύνευε;).*

Ο Τ(itus) Quinctius Flaminius στην Κόρινθο και η «ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων» (196 π.Χ.). *Πώς παρουσιάζεται η Ρώμη στους Έλληνες της νότιας Ελλάδας; Τί αντιπροσωπεύει στις νέες ελληνο-ρωμαϊκές σχέσεις το βασίλειο της Μακεδονίας;*

Η δράση του Σελευκίδη βασιλιά Αντίοχου Γ΄. Αποκατάσταση των σχέσεών του με τον Πτολεμαίο Ε΄ Επιφανή (195 π.Χ.) και συνάντησή του με τον Αννίβα στην Έφεσο. Αντιοχικός πόλεμος (192-188 π.Χ.), αρχικά στην Ελλάδα (192-191 π.Χ.), και η αλλαγή της πολιτικής στάσης των Αιτωλών. Μεταφορά του αντιοχικού πολέμου στη Μικρά Ασία (191-189 π.Χ.) και η συνθήκη της Απάμειας (188 π.Χ.). Το κράτος της Περγάμου επεκτείνεται μέχρι τη νότια Μικρά Ασία. *Να μελετηθούν οι πράξεις του Αντίοχου Γ΄, ο ρόλος των Αιτωλών και η στάση των Ατταλιδών ως προς τη Ρώμη και τα άλλα ελληνιστικά βασίλεια, ιδιαίτερα της Μακεδονίας και των Σελευκιδών.*

Γ΄ Μακεδονικός πόλεμος (171-168 π.Χ.). Ήττα του Περσέα (Πύδνα, 168 π.Χ.), διάλυση του μακεδονικού βασιλείου και οργάνωσή του στη βάση 4 μεριδών. *Ποιό ήταν το νέο καθεστώς που επιβλήθηκε στη Μακεδονία σε σχέση με την πολιτική ιστορία του βασιλείου; Τιμωρία των Ατταλιδών και της Ρόδου, παραδοσιακών συμμάχων της Ρώμης. Παρατηρείτε κάποια αλλαγή στη στάση της Ρώμης και για ποιούς λόγους;*

Η εδραίωση της αυτοκρατορίας – Οι πρώτες επαρχίες στην Ανατολή (μέσα 2^{ου} αι. π.Χ.)

Επανάσταση του Ανδρίσκου (γιου του Περσέα;) στη Μακεδονία. *Να εξετασθεί και ως απόρροια των όρων που οι Ρωμαίοι είχαν επιβάλει στη Μακεδονία μετά την ήττα του Περσέα στην Πύδνα. 148 π.Χ. – Επαρχία (provincia) Μακεδονίας (η πρώτη της Ρώμης στην Ανατολή).*

Πόλεμος Αχαϊκού κοινού και Σπάρτης, συμμάχου της Ρώμης, και η καταστροφή της Κορίνθου (146 π.Χ.). *Να μελετηθούν οι αιτίες και οι αφορμές της συνέχισης της ανάμειξης της Ρώμης στις εσωτερικές υποθέσεις των Ελλήνων.*

Θάνατος του Αττάλου Γ΄ και η διαθήκη του (133 π.Χ.). Το βασίλειο της Περγάμου κληροδοτείται στη Ρώμη, αλλά παραμένουν ελεύθερες οι μικρασιατικές πόλεις. *Να συνεξετασθεί με τους Γράκχους. Επανάσταση του Αριστόνικου. Να ερμηνευθεί η αρνητική ή η ουδέτερη στάση των πόλεων της Μικράς Ασίας. 129 π.Χ. – Επαρχία (provincia) Ασίας (η πρώτη της Ρώμης στην Ασία) και η επιβεβαίωση της ελευθερίας των ελληνικών πόλεων της Μικράς Ασίας.*

Πολιτική και διπλωματικές σχέσεις. Οι Ρωμαίοι «κατακτητές» αλλά και «κοινοί ευεργέτες τῶν Ἑλλήνων». *Πρόκειται για αντίφαση ή πώς μπορεί να εξηγηθεί; Φίλορωμαϊκές και αντιρωμαϊκές παρατάξεις στις ελληνικές πόλεις. Πόσο καθοριστικός ήταν ο ρόλος τους στην αποδοχή της Ρώμης ως ηγεμονικής δύναμης ή στην αντίδραση των Ελλήνων στη ρωμαϊκή πολιτική με ενδεικτικό παράδειγμα τον Α΄ Μιθριδατικό πόλεμο; Οι ελληνιστικοί βασιλείς και οι πελατειακές τους σχέσεις με τη Ρώμη. Reges socii atque amici (regia auxilia). Να μελετηθεί η πρακτική της πατρωνείας στα νέα διευρυμένα γεωπολιτικά συμφραζόμενα.*

Ο πλούτος των κατακτήσεων και η οικονομικο-κοινωνική κρίση (μέσα 2^{ου} αι. π.Χ.)

Ρωμαϊκός «ιμπεριαλισμός» και οικονομικές ανισότητες. Οι συνεχιζόμενοι πόλεμοι, η αύξηση του πλούτου της αριστοκρατίας, η απώλεια της εγγείου ιδιοκτησίας των αγροτικών τάξεων (Ρωμαίων πολιτών και συμμάχων) και η εργασία των δούλων. Πρόκειται για αλληλένδετα γεγονότα. *Να*

μελετηθούν οι αιτίες του φαινομένου και οι συνέπειες στην κοινωνία, την οικονομία και το στρατό. Στρατός της *res publica*: *cives Romani* (*legiones*) και *socii* (*auxilia*). Το καθεστώς της ιδιοκτησίας και το πρόβλημα της «προλεταριοποίησης» της αγροτικής τάξης (*proletarii – infra classem*) για τη σύσταση του στρατού. Το δίλημμα της αριστοκρατίας και οι προτάσεις των δημάρχων (*tribuni plebis*) Tiberius και Caius Sempronius Gracchus (133-132 και 123-122 π.Χ.): αναδιανομή του *ager publicus* σε Ρωμαίους και Ιταλιώτες, ίδρυση αποικιών (*coloniae*) στην Ιταλία και στην Αφρική, νόμοι υπέρ των *ipéων* (*publicani*, εργολάβοι κ.ά.), απόδοση της ρωμαϊκής πολιτείας (*civitas romana*) και σε Ιταλιώτες *socii* (το τελευταίο να συνεξετασθεί και με τον συμμαχικό πόλεμο), κρατική επιχορήγηση (*lex frumentaria* υπέρ της *plebs urbana*, και για το στρατιωτικό εξοπλισμό). Να μελετηθεί το σκεπτικό των προτάσεων και να αποτιμηθούν η εφαρμογή και η αποτελεσματικότητά τους. Να ερμηνευτούν, εκτός από την μάλλον αναμενόμενη αντίδραση της αριστοκρατίας, οι λόγοι του διχασμού της κοινής γνώμης ως προς τις προτάσεις των Γράκχων, π.χ. μεταξύ ρωμαίων πολιτών και *socii*, μεταξύ της *plebs rustica* και της *plebs urbana*. *Optimates* και *Populares*, η ίδρυση των πολιτικών παρατάξεων στη Ρώμη. Να συνεξετασθεί με την εντατικοποίηση των συγκρούσεων κατά τον 1^ο αι. π.Χ.

Η κρίση των θεσμών και οι εμφύλιοι πόλεμοι του 1^{ου} αι. π.Χ.

Η στρατιωτική σταδιοδρομία του Μάριου, οι σχέσεις του με τους *Caecilii Metelli* και οι μεταρρυθμίσεις του. Επιστράτευση με εθελοντές *proletarii* και *veterani* για τον πόλεμο κατά του Ιουγούρθα και δημιουργία μόνιμου επαγγελματικού στρατού. Να εντάξετε τη στρατιωτική αλλαγή στο κοινωνικό σύστημα των πελατειακών σχέσεων. Γιατί η *nobilitas* παρουσιάζεται πιο θετική σε σχέση με τους Γράκχους; *Coloniae marianae* (στην Αφρική) και *prorogatio imperii* (104-100 π.Χ., ο Μάριος ύπατος). Να μελετηθούν αυτές οι πτυχές της πολιτικής του Μάριου και οι συνέπειες στη μετέπειτα πολιτική και ιστορική εξέλιξη.

91-89 π.Χ. Πόλεμος των συμμαχών (*socii*) με κύριο αίτημα την *civitas romana*. Ένταξη των συμμαχικών πόλεων στη ρωμαϊκή πολιτεία. Να μελετηθούν διαχρονικά οι σχέσεις των Ρωμαίων με τους Ιταλιώτες συμμαχούς.

89-63 π.Χ. Μιθριδατικοί πόλεμοι, Μάριος και Σύλλας. Ο Μιθριδάτης Στ' Ευπάτωρ του Πόντου, ο σύμμαχος του Τιγράνης Α' της Αρμενίας και οι ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας και της Ελλάδας. Γιατί ο ελληνικός κόσμος αποφασίζει να υποστηρίξει τον βασιλιά του Πόντου; Η αντίδραση της Ρώμης και ο Λ. Κορνήλιος Σύλλας (*optimates*), ύπατος (88 π.Χ.), στην Ανατολή (87 π.Χ.). Ο Μάριος και οι Μαριανοί (*populares*) θεωρούνται *hostes* του ρωμαϊκού λαού. *Dictatura* του Σύλλα και αλλαγές στο θεσμό. Οι πόλεμοι εναντίον του Μιθριδάτη να συνεξετασθούν με την εσωτερική πολιτική κατάσταση στη Ρώμη μετά το συμμαχικό πόλεμο, ιδιαίτερα με τη σύγκρουση Μάριου και Σύλλα.

Cn. Pompeius Magnus (*optimates*). Ανθυπατικό *imperium* κατά των πειρατών και κατά του Μιθριδάτη Στ' (67-64 π.Χ.). Ίδρυση δύο νέων επαρχιών (*provinciae*) Πόντου-Βιθυνίας και Συρίας (τέλος του seleukidicου βασιλείου). Να αποτιμηθεί το έργο του Πομπηίου στην Ανατολή και η επίδρασή του στην εσωτερική πολιτική κατάσταση στη Ρώμη.

Ανταγωνισμοί, συγκρούσεις και πόλεμοι των *imperatores* (1^{ος} αι. π.Χ.).

1^η Τριανδρία (60 π.Χ.). Cn. Pompeius Magnus – M. Licinius Crassus – C. Iulius Caesar. Να μελετηθούν τα κοινά συμφέροντα της συνεργασίας και οι λόγοι της ρήξης των ανδρών.

1^{ος} εμφύλιος πόλεμος: Πομπήιος και Καίσαρ (Φάρσαλα, 48 π.Χ.). C. Iulius Caesar (*populares*) *dictator perpetuus* και η δολοφονία του (15/3/44 π.Χ.). Να μελετηθεί η στάση του Καίσαρα απέναντι στους θεσμούς της *res publica* και οι σχέσεις του με το λαό.

2^η Τριανδρία (43 π.Χ.). M. Antonius – C. Iulius Caesar Octavianus – M. Aemilius Lepidus. Να μελετηθεί ο σκοπός της συμφωνίας και οι λόγοι της ρήξης των ανδρών.

2^{ος} εμφύλιος πόλεμος. Συμμαχία Αντωνίου και Οκταβιανού εναντίον των Καισαροκτόνων (Φίλιπποι, 42 π.Χ.). *Να μελετηθεί ο ρόλος της μετά θάνατον φήμης και μνήμης του Ιουλίου Καίσαρα στην πολιτική ζωή της Ρώμης.*

3^{ος} εμφύλιος πόλεμος. Οριστική ρήξη στις σχέσεις Αντωνίου και Οκταβιανού, ρόλος της Κλεοπάτρας Ζ΄ και σύγκρουση (Άκτιο, 31 π.Χ.). *Να αποτιμηθούν οι επιπτώσεις αυτού του γεγονότος στο πολίτευμα της Ρώμης και στη διοίκηση της αυτοκρατορίας της.*

Principatum – Ηγεμονία (27 π.Χ.) ή Res publica «restituta»;

Να αποτιμηθεί η νέα κατάσταση πραγμάτων σε όλες της τις διαστάσεις (συνέχεια και ασυνέχεια). Να μελετηθεί η εξέλιξη του ονόματος του πρώτου ρωμαίου αυτοκράτορα, η οποία ιστορεί τα γεγονότα του τέλους της res publica: C. Octavius – C. Iulius C(ai) f(ilius) Caesar Octavianus – C. Iulius Caesar divi f(ilius) – Imperator Caesar divi f(ilius) Augustus.

Οι μεταρρυθμίσεις του Αυγούστου στη διοίκηση (27 και 23 π.Χ.). Συγκλητικές και αυτοκρατορικές επαρχίες. Ο Αύγουστος διατηρεί το ανθυπατικό imperium στις επαρχίες με στρατεύματα (πλέον αυτοκρατορικές), οι οποίες διοικούνται από legati Augusti (συγκλητικοί), procuratores και τον praefectus Aegypti (ιππείς). Συγκλητικές επαρχίες (provinciae populi), οι οποίες διοικούνται από proconsules και quaestores (συγκλητικοί). Οι μεταρρυθμίσεις του Αυγούστου στο πολίτευμα. Ο αυτοκράτορας μπορεί να γίνει ύπατος (όταν το επιθυμεί) και να ανανεώνει κάθε χρόνο την tribunicia potestas. *Να διερευνηθούν οι λόγοι των διπλών μεταρρυθμίσεων (διοικητικών και πολιτικών) και οι συνέπειές τους στους θεσμούς της Ρώμης και την οργάνωση της αυτοκρατορίας.*

Το έργο του Αυγούστου ως προς το στρατό, την ίδρυση αποικιών, την οικονομία, την αρχιτεκτονική κ.ά. *Να συγκρίνετε τη στάση της ρωμαϊκής αριστοκρατίας έναντι του Ιουλίου Καίσαρα και του Αυγούστου.*

Οι δυναστείες

Να μελετηθούν κριτικά και, κατά περίπτωση, συγκριτικά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εξουσίας και της ιδεολογίας κάθε δυναστείας και το έργο (πολιτικό, διοικητικό, οικονομικό, πολεμικό κ.ά.) του εκάστοτε αυτοκράτορα, η καταγωγή και οι συγγενικοί δεσμοί των μελών της αυτοκρατορικής οικογένειας, ο τρόπος της διαδοχής και του θανάτου των ηγεμόνων κ.ά.

Ιουλιο-κλαύδιοι (14 - 68 μ.Χ.).

Ο 1^{ος} εμφύλιος πόλεμος της Ηγεμονίας (68/69 μ.Χ. – το έτος των 4 αυτοκρατόρων).

Φλάβιοι (69 - 96 μ.Χ.).

Αντωνίνοι (96 - 192 μ.Χ.).

Ο 2^{ος} εμφύλιος πόλεμος της Ηγεμονίας (192-193 μ.Χ. – 5 διεκδικητές της εξουσίας).

Σεβήροι (193 - 235 μ.Χ.). *Ιδιαίτερη έμφαση στη σημασία της Constitutio antoniniana.*

Η πολιτική, στρατιωτική και οικονομική κρίση του 3^{ου} αι. μ.Χ. *Να μελετηθεί η περίοδος κυρίως ως προς την πολιτική αστάθεια, τις στρατιωτικές επιχειρήσεις και την οικονομική κρίση.*

Διοκλητιανός (283-293 μ.Χ.) και Τετραρχία (284-305 μ.Χ.). *Να μελετηθούν οι πολιτικές, διοικητικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις του Διοκλητιανού ώστε να αποτιμηθεί το έργο του για τη σταθερότητα της αυτοκρατορίας, όπως επίσης οι λόγοι διάλυσης του συστήματος και οι στρατιωτικές συγκρούσεις των Τετραρχών.*

Κωνσταντίνος μονοκράτωρ 324 μ.Χ. *Να μελετηθούν ενδεχόμενες αλλαγές στην αυτοκρατορική ιδεολογία και στη φυσιογνωμία της αυτοκρατορίας.*